

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

FETÖ'nün Şii Haşhaşiler ve Sünni Kadiyaniler ile Yapısal Benzerlikleri: Sistematik Değerlendirme

Structural Similarities of FETO with Shiite Assassins and Sunni Qadianis: A Systematic Evaluation

Ali GÜR^{a*}

^a Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Ana Bilim Dalı, Gaziantep / TÜRKİYE

Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Mezhepler Tarihi Ana Bilim Dalı, Gaziantep / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0001-9680-6268

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 16 Mayıs 2023

Kabul tarihi: 15 Haziran 2023

Anahtar Kelimeler:

Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ),
Haşhaşiler,
Kadiyaniler.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: May 16, 2023

Accepted: June 15, 2023

Keywords:

Fethullah Terrorist Organisation (FETO),
Assassins,
Qadianis.

ÖZ

Yaklaşık elli yıl kadar önce görünürde dini bir yapılanma olarak yola çıkıp 15 Temmuz'da terör örgütüne dönüşen Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün esinlendiği tarihi ve çağdaş dini hareketlerin iyi analiz edilmesi ve benzer yöntemlerinin belirlenmesi mücadele stratejisi ve gelecek projeksiyonu açısından önem arz etmektedir. Ulaşılabilen açık kaynaklardan yapılan taramalar neticesinde bu konu ile ilgili örgütler arası benzerlikleri çoklu başlıklar altında sistematik olarak ele alan kapsamlı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çoklu açık kaynaklardan elde edilen verilerle üçü kuruluş tarihçesi, kırkı da örgütsel yapısı ile ilgili olmak üzere toplamda kırk dört başlık altında FETÖ'nün temel tanımlayıcı özellikleri belirlendi. Belirlenen bu özellikler çerçevesinde FETÖ'nün uluslararası iki örgüt olan Şii Haşhaşiler ve Sünni Kadiyaniler ile benzerlik gösteren yönlerinin tablo hâlinde sistematik olarak analiz edilmesi ve tartışılması amaçlandı. Bu konu üzerine yapılan ilk kapsamlı ve sistematik bir değerlendirme olması çalışmanın güçlü yönünü oluşturmaktadır. Çalışma, FETÖ'nün Şii-Nizari Haşhaşilerle kırk altı başlığın otuzunda benzerlik gösterirken Sünni-Hanefi Kadiyaniler ile de yirmi sekiz alt başlıkta benzerlik gösterdiğini saptamıştır. Bu durum Şii ve Sünni gibi tamamen farklı mezhepsel akımın FETÖ'ye kaynaklık etmede farklılık göstermediğini sadece bazı alt başlıkların bir örgütte daha baskın olduğunu düşündürmüştür. Farklı coğrafya ve sosyokültürel ortamlarda olmalarına rağmen elli yıllık bir FETÖ örgütünün, bin yıllık Şii Haşhaşilerle ve yüz elli yıllık Sünni Kadiyanilerle böylesine benzerlik göstermesinin güncel sonuçlarının iyi değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

ABSTRACT

It is important to analyze the historical and contemporary religious movements inspired by the Fethullahist Terrorist Organization (FETÖ), which started out as a seemingly religious organization about fifty years ago and turned into a terrorist organization on July 15, and to determine its similar methods, in terms of the strategy of struggle and future projection. As a result of the scans made from the open sources that can be reached, no comprehensive study could be found that systematically addresses the similarities between organizations on this subject under multiple headings. With the data obtained from multiple open sources, the basic descriptive features of FETO were determined under forty-four headings, three of which were related to its history and 40 were related to its organizational structure. Within the framework of these determined features, it was aimed to systematically analyze and discuss the aspects of FETÖ, which are similar to the Shiite Assassins and Sunni Qadianis, in a tabular form. Being the first comprehensive and systematic evaluation on this subject constitutes the strength of the study. While the study showed similarities with FETO's Shiite-Nizari Assassins in thirty of the forty sub-headings, it showed similarity with Sunni-Hanefi Qadianis in twenty-eight sub-headings. This situation made us think that two completely different sectarian currents such as Shiite and Sunni did not differ in being the source of FETO, only some sub-titles were more dominant in an organization. Although they are in different geographical and socio-cultural environments, it is important to evaluate the current results of a fifty-year-old FETO organization showing such similarities with a thousand-year-old Shiite Assassins and one hundred- and fifty-year old Sunni Qadianis.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: aligur1970@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Religion, as it existed with the creation of humanity, is considered the most powerful shaper of civilizations since it is a phenomenon that has formed the culture and experiences of humanity since prehistoric times and often directs the social course. That's why there are more than millions of religious movements and formations in different geographies of the world, and they affect each other. Every movement, whether it continues or not, forms its organization by being influenced by the structures that existed in the past. Fethullah Terrorist Organization (FETO) has also taken the parts of the regional or global movements that took place in the previous historical process that could fit into its structure, adapted it, and turned into a more effective and harmful terrorist organization.

Although it is only the subject of movies nowadays, it can be thought that the assassinations of the full-believers of the Assassins without questioning on the instructions they received from their holy leaders, and the unconditional obedience of the Qadiyani followers to the British and the persecution of Muslims by the instructions they received from their leaders, can be considered as a bad page in our recent history. However, this mentality and soul mates continue to live in FETO members today. FETO members who have lost their minds and drugged in their minds, plotting against their leader Gülen with threats and blackmail, making haram things halal, allowing major sins to be committed, stealing exam questions, opening fire on civilians, bombarding their colleagues with F-16s, and missiles. They carried out even their irrational instructions, such as targeting the National Assembly and absolute loyalty to the USA, without hesitation. While doing all this, they were made to believe that they were chosen to save the world and that they would go to heaven with the consent of their chosen holy leaders, like the members of the Assassins and Qadiyani organizations. The doctrine of the Imam/Mahdi among the Assassins of about a thousand years ago and the Mahdi/Messiah belief among the Qadianis of a hundred years ago has been revived by the FETO members who made the July 15 coup attempt today. They saw their leader as the God-inspired "Imam of the Universe" who met with the prophet every day and saw themselves as holy soldiers of the Mahdi army.

Therefore, it is important to analyze the historical and contemporary religious movements inspired by the FETO, which started out as a seemingly religious organization about fifty years ago and turned into a terrorist organization on July 15, and to determine its similar methods, in terms of the strategy of struggle and future projection. As a result of the scans made from the open sources that can be reached, no comprehensive study could be found that systematically addresses the similarities between organizations on this subject under multiple headings.

FETO was discussed in detail in multiple sources on the occasion of July 15. However, since the society and the academic community do not have much information about the Assassins and Qadianis, detailed information about the structural features and spheres of influence of these two organizations was given and their similarities with FETO were examined. With the data obtained from multiple open sources, the basic descriptive features of FETO were determined under forty-four headings, three of which were related to its history and forty were related to its organizational structure. In the study, within the framework of these determined features, it was aimed to systematically analyze the similar aspects between FETÖ, an international terrorist organization, and the Assassins and Qadianism organizations in the past and today's Islamic world, one of which is Shiite-Nizari Ismaili in Iran and the other is Sunni-Hanafi in India. Presenting it in a tabular form with a comprehensive and systematic analysis is important in terms of being the first comprehensive analysis on this subject, as well as being the strength of the study. However, in terms of a few sub-titles in the study, when there is no clear information in the sources related to the Assassins and Qadianism, it is assumed that they do not exist for that organization, which constitutes the limitation of the study.

Absolute obedience to the holy leader, who is identified with the religious discourse, both Sunni and Shiite, with a systematic perspective obtained by data mining from open sources, accepting every way to the goal as permissible, creating violence and chaos, while the Messianic understanding, syncretism, international It is similar to Qadianism in terms of its expansion policy and leaning on power. While FETO shows similarity with the Assassins, the periodic representative of Nizari Ismailism, one of the sub-branches of Shiism, in thirty of the forty sub-headings, it also shows similarity with Qadianism, which is considered as Sunni Hanafi, in 28 sub-headings. This situation makes us think that two completely different sectarian currents, such as Shiite and Sunni, do not differ in being the source of FETO, only some sub-headings are more dominant in some movements.

Despite being in different geographical and socio-cultural environments, the similarity between a fifty-year-old FETO organization with a thousand year old Shiite Assassins and one hundred and fifty year old Sunni Qadianis is remarkable, and at the same time, it makes us think that the organizational structures in the past constitute a model of intellectual infrastructure and hierarchical structuring, as well as an inspiration for future organizational formations. It should be noted that, if necessary measures are not taken, FETO has the potential to be a source of inspiration for new cult organizations, while maintaining its international presence with its dynamic structure, although partially regressing domestically.

For this reason, it is thought that making the necessary arrangements for all groups, including religious cult groups, to remain in a transparent and accountable structure under state control, and resolving the motivation sources of organizations such as FETO and the illegal structure behind the legal appearance will be beneficial for the social future.

Giriş

Tarih boyunca insanlığın varlığından itibaren din, toplumsal bir etki oluşturmakta (Bergson, 2004), insanlığın kültür/tecrübelerini oluşturan ve çoğu zaman toplumsal gidişata yön veren bir olgu (Nelson, 2009) olması yönüyle medeniyetlerin en güçlü şekillendiricisi olarak da kabul edilmektedir. Bu yüzdendir ki dünyanın farklı coğrafyalarında milyonları aşkın dinî hareket ve oluşum bulunmakta ve birbirlerini etkilemektedir. Her hareket, varlığı devam etsin veya etmesin geçmişte var olan yapılardan etkilenecek teşkilatlanmasını oluşturmaktadır. FETÖ de kendisinden önceki tarihsel süreçte yer alan bölgesel veya küresel hareketlerin kendi bünyesine uyabilecek kısımlarını almış, uyarlamış (Aksoy, 2017, ss. 233-36; Aydın, 2017, s.7), daha etkili ve zararlı bir terör örgütüne dönüşmüştür. Dinî inanış ve mezheplerden bağımsız olarak FETÖ başta olmak üzere bu tarz kült örgütler, zaman içinde bir taraftan legal görüntü sergilemeye devam ederken diğer taraftan da illegal örgütlenme oluşturmuşlardır (Demir 2017). Zira farklı coğrafyalarda ve farklı dinlerde aynı sonucu görmek, dinî duyguların araçsallaştırılması ile ilişkilidir.

Yörükân, “*yeni bir mezhep, eski mezheplerin yamalı bohçası gibidir; her parçanın nereden ve ne suretle geldiğini bulmadıkça hakikate nüfuz etmek mümkün değildir*” (Yörükân 1926) ifadesiyle çağdaş hareketlerin iyi anlaşılabilmesi için nereden köken aldıklarını veya nasıl klonlandıklarını iyi araştırmak ve analiz etmek gerektiğini vurgulamıştır.

Yaklaşık 50 yıl kadar önce görünürde dinî bir yapılanma olarak yola çıkıp 15 Temmuz 2016 tarihli darbe teşebbüsü ve Türkiye’yi işgale hazırlama girişimi ile bir terör örgütüne dönüşen FETÖ’nün de esinlendiği tarihî ve çağdaş dinî hareketlerin iyi analiz edilmesi ve benzeşen yöntemlerinin belirlenmesi mücadele stratejisi ve gelecek projeksiyonu için önem arz etmektedir. Zira FETÖ’nün ilk zamanlarından itibaren uzun süre dinî bir hareket olarak kendisini tanıtmaması bir kısım Müslümanın aktif destek vermesine, çoğu Müslümanın da en azından kalben bu harekete taraftar olmasına yol açmıştır (Dalkıran, 2020).

Her ne kadar şimdilerde sadece filmlerin konusu olsa da özellikle tam inançlı Haşhaşi fedailerinin kutsal liderlerinden aldıkları talimatla sorgulamaksızın yaptıkları suikastların, Kadiyani müritlerinin liderlerinden aldıkları talimatla inançları gereği İngilizlere kayıtsız şartsız itaat etmelerinin ve Müslümanlara yapılan zulümlere seyirci kalmalarının tarihsel anlatılarda kaldığı düşünülmektedir. Ancak bu zihniyet ve ruh ikizleri günümüzde FETÖ elemanlarında yaşamaya devam etmektedir. Akıllarını kiraya vermiş ve beyinleri uyuşturulmuş FETÖ elemanları liderleri Gülen’in soruları çalmak, tehdit ve şantajla kumpas kurmak, haramları helal yapmak, büyük günahların işlenmesine cevaz vermek, milletin üzerine ateş açmak, mesai arkadaşlarını F-16’larla bombalamak, füzelerle Türkiye Büyük Millet Meclisini hedef almak, ABD’ye mutlak bağlılık gibi akıl dışı talimatlarını bile gözlerini kırpmadan tereddütsüz ifa etmişlerdir (Gür, 2023a, s.19). Tüm bunları yaparken de Haşhaşi ve Kadiyani örgüt elemanları gibi dünyayı kurtarmak için seçildiklerine ve seçilmiş kutsal liderlerinin rızasıyla cennete gideceklerine inandırılmışlardır (Uysal, 2020,s.2)

Yaklaşık bin yıl öncenin Haşhaşilerindeki İmam/Mehdi ve yüz elli yıl öncenin Kadiyanilerindeki Mehdi/Mesih inanç öğretisi günümüzde 15 Temmuz Darbe girişimini yapan FETÖ elemanlarında yeniden canlanmıştır. Başlarındaki lideri her gün peygamberle görüşen, Allah’tan ilham alan “*Kâinat İmami*” ve kendilerini de Mehdi ordusunun kutsal neferleri olarak görmüşlerdir. Sözde onlara göre kendileri “*hizmet erleri*” ve hayatlarını adadıkları “*hizmet*” de “*Mesihiyet*” hareketiydi (Fedayi, 2016). FETÖ/PDY çatı dava dosyasına eklenen Isparta’daki bir soruşturmada elde edilen Gülen’in el yazısı notlarda; kendisini Mehdi/Mesih olarak gören Gülen’in 17/25 Aralık yargı darbesi öncesinde örgütüne “*Dünya zulümle dolduğunda Mesih gelir. Kötü günler icat edelim. Gerilimi artıralım*” (Gür, 2023c) yönündeki açık talimatı, bu

algının güçlendirilmeye çalışıldığını düşündürmektedir.

FETÖ'nün çıkış noktası dinî referanslardı (Dalkıran, 2020) ve bahsedileceği üzere benzer yapılanmalar oluşturan uluslararası örgütlerin büyük bir çoğunluğunda da ismi, etnisitesi, coğrafyası fark etmeksizin dinin toplumsal etkisi kullanılmıştır. Dolayısıyla tarih boyunca bu tür örgütlerin var olduğu, dini kullanmalarının onları meşrulaştırmayacağı gibi dinin aslına da zarar veremeyeceğinin ancak dini kullanan bu tür yapıların yetişme ortamının kontrol altına alınması gerektiğinin topluma net bir şekilde anlatılması gerekmektedir.

Özellikle 15 Temmuz'da tescilli terör örgütüne dönüşen (Milli Güvenlik Kurulu, 2016) FETÖ'nün diğer örgütlerle benzerlikleri hem popüler yazın hem de akademik dünyanın ilgisini çekmiştir. 17/25 Aralık yargı operasyonu sonrası nadir de olsa kısmen ele alınmakla birlikte 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası farklı yönleriyle benzerlikler ele alınarak FETÖ'nün kompleks yapısı çözülmeye çalışılmıştır. Ancak bu yapılan çalışmalarda genellikle çok az sayıda ve birbirinin tekrarı mahiyetindeki örgütlerle benzerliklerine dikkat çekilmiştir. Ulaşılabilen açık kaynaklardan yapılan taramalar neticesinde bu konu ile ilgili örgütler arası benzerlikleri çoklu başlıklar altında sistematik olarak ele alan kapsamlı bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Çoklu açık kaynaklardan elde edilen verilerle FETÖ'nün temel tanımlayıcı özellikleri belirlenmiştir (Gür, 2023b). Belirlenen bu tanımlayıcı özellikler üçü kuruluş tarihçesi, kırkı da tanımlayıcı özellikler ile ilgili olmak üzere toplamda kırk üç başlık altında sunulmuştur (bkz. Tablo-1).

Çalışmada, belirlenen bu özellikler çerçevesinde uluslararası bir terör örgütü olan FETÖ ile geçmiş ve günümüz İslam dünyasından biri İran'da Şii-Nizari İsmaili, diğeri Hindistan'da Sünni-Hanefi olmak üzere Haşhaşilik ve Kadiyanilik örgütleri arasındaki benzer yönlerin tablo hâlinde sistematik olarak analiz edilmesi amaçlanmıştır. Kapsamlı ve sistematik bir analizle tablo şeklinde kolay anlaşılabilir hâlde sunulması çalışmanın güçlü yönü olması yanı sıra bu konuda ilk kapsamlı analiz olması yönüyle de önem arz etmektedir. Ancak çalışmada az sayıdaki bazı alt başlıklar açısından Haşhaşilik ve Kadiyanilik ile ilgili kaynaklarda net bilgiye ulaşamadığında o örgüt için bunların olmadığını varsayılması, çalışmanın kısıtlılığını oluşturmaktadır.

Çalışmada Tablo-1'de detaylı olarak verildiği üzere hangi ülkede ne zaman kuruldukları ve hangi mezhepten köken aldıkları bilgileri yanı sıra hiyerarşik yapılanma, terör yapılanması, karizmatik liderlik, hücre tipi yapılanma, sembol ve simge kullanımı, istihbarat yapılanması, Mehdi/Mesih/Kurtarıcı iddiası, lider tarafından lanetlenme korkusu, suikast ve cinayet, takiye, gizlilik, mübahlaştırma, örgütsel yemin, ezoterizm, heretizm, senkretizm, devlete sızma, adanmışlık/ mutlak itaat, zihin kontrolü, inancın kullanılması, karşıtlığa tahammülsüzlük, Siyonizm dokunulmazlığı, seçilmişlik, liderden kalan artıkların kutsallaştırılması, vesayet taraftarlığı (darbeler veya başka ülkelerin), büyük finansal yapı, bankacılık, uluslararası yaygınlık, örgüte düzenli ödeme yapma, örgüt için yardım toplama, medya yapılanması, ABD veya İngiltere ikamet, liderlerin yazar olması, liderlerin din adamı/hatip olması, ABD yeşil kuşak projesine destek, dinler arası diyalog, hoşgörü/yardımseverlik maskesi, eğitim yapılanması, gençlerin hedef seçilmesi, uluslararası destek alt başlıkları açısından İslam'ın iki ana akım mezhebine bağlılıklarını dile getiren Haşhaşilik ve Kadiyanilik örgütleri ile karşılaştırma yapılmıştır.

Tablo 1. FETÖ ile Haşhaşilik ve Kadiyanilik Arasındaki Benzerlikler

Tanımlayıcı Özellikler	FETÖ	Haşhaşilik	Kadiyanilik
Kuruluş Tarihi	1969	1090	1868
Doğduğu Ülke	Türkiye	İran	Hindistan
Köken aldığı Mezhep	Sünni	Şii	Sünni
Hiyerarşik Yapılanma	Evet	Evet	Evet
Karizmatik Liderlik	Evet	Evet	Evet

Hücre Tipi Yapılanma	Evet	Evet	-
Terör Yapılanması	Evet	Evet	-
Sembol ve Simge Kullanımı	Evet	Evet	-
İstihbarat Yapılanması	Evet	Evet	-
Mehdi/Mesih/Kurtarıcı İddiası	Evet	Evet	Evet
Lider Tarafından Lanetlenme Korkusu	Evet	Evet	-
Suikast ve Cinayet	Evet	Evet	-
Takiye	Evet	Evet	-
Gizlilik	Evet	Evet	-
Mübahalaştırma	Evet	Evet	Evet
Örgütsel Yemin	Evet	Evet	Evet
Ezoterizm	Evet	Evet	Evet
Heretizm	Evet	Evet	Evet
Senkretizm	Evet	-	Evet
Devlete Sızma	Evet	Evet	Evet
Adanmışlık ve Mutlak İtaat	Evet	Evet	Evet
Zihin Kontrolü	Evet	Evet	-
İnancın Kullanılması	Evet	Evet	Evet
Karşıtlığa Tahammülsüzlük	Evet	Evet	-
Siyonizm Dokunulmazlığı	Evet	-	Evet
Seçilmişlik	Evet	Evet	Evet
Liderden Kalanların Kutsallaştırılması	Evet	Evet	-
Vesayet Taraftarlığı	Evet	-	Evet
Büyük Finansal Yapı	Evet	Evet	Evet
Bankacılık	Evet	-	-
Yaygınlık	Evet	Evet	Evet
Örgüte Düzenli Ödeme Yapma	Evet	-	Evet
Medya Yapılanması	Evet	-	Evet
Örgüt İçin Yardım Toplama	Evet	-	Evet
ABD veya İngiltere İkameti	Evet	-	Evet
Liderlerin Yazar Olması	Evet	Evet	Evet
Liderlerin Din Adamı/Hatip Olması	Evet	Evet	Evet
ABD Yeşil Kuşak Projesine Destek	Evet	-	Evet
Dinler Arası Diyalog	Evet	-	Evet
Hoşgörü ve Yardımseverlik Maskesi	Evet	Evet	Evet
Eğitim Yapılanması	Evet	Evet	Evet
Gençlerin Hedef Seçilmesi	Evet	Evet	Evet
Uluslararası Destek	Evet	Evet	Evet

FETÖ, 15 Temmuz vesilesiyle çoklu kaynaklarda detaylı olarak ele alınmıştır (Aydın, 2017; Bilen, 2020; Demir, 2017; Özben, 2016; Öztürk, 2018; Sert, Demir, ve Avcı, 2020). Ancak toplum ve akademik camia Haşhaşiler ve Kadiyaniler hakkında fazla bilgi sahibi olmadığı için bu iki örgütün yapısal özellikleri ve etki alanları hakkında detaylı bilgi verildikten sonra FETÖ ile benzerlikleri irdelenmiştir.

Haşhaşilik (Hasan Sabbah) ve FETÖ ile Benzerlikleri

Haşhaşiliğin kurucusu olan Hasan Sabbah, İran'da 1046 yılında (bazı kaynaklarda 1053) doğmuş, iyi bir eğitim almış ve genç yaşlarında Şiiğin aşırı uçlarından olan İsmailiye mezhebinin Nizari kolunun öğretilerini benimsemiştir. Hazar Denizi yakınlarındaki Alamut Vadisi'ni 1090 yılında ele geçirerek 1256 yılına kadar devam edecek olan devletin yönetim merkezini oluşturmuştur (Bardakçı, 2014).

Kurucusunun karizmatik özellikleri, örgütlenme yapılanması, devletlerin en stratejik kurumlarına müritlerini yerleştirip yıllarca orada tutarak zamanı gelince verdiği bir emirle harekete geçirmesi, kendisine ölümüne bağlı suikast timleri ile çağdaşı olan Selçuklu ve Bizans gibi büyük ve hakim devletleri istikrarsızlaştıracak kadar tarihte önemli rol oynaması, tüm kuşatmalara rağmen ele geçirilememesi ve ancak 1256 yılında Moğol Hükümdarı Hülagü Han

tarafından yok edilebilmiş olmaları (Türk, 2021, s. 242) yönüyle dikkat çeken Haşhaşiler ve Alamut Kalesinin efsanevi anlatıları tarihin tozlu sayfalarında çoğunlukla tarihçilerin ilgisini çekerken 17/25 Aralık operasyonu sonrası siyasi erk ve bazı yazarlar tarafından FETÖ'nün Haşhaşilere benzetilmesi (Gür, 2023, s. 295) ve 2016 Yılı Olağanüstü Din Şurasının açılış konuşmasında (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2016, s. 10) bu örgütün gündeme getirilmesi ile toplumun diğer kesimlerinin de dikkatini çekmiş ve yeniden araştırılmaya başlanmıştır.

Pisagor'dan sonra (Başdemir, 2016) tarihin ikinci ezoterik terör örgütünü kuran Hasan Sabbah'ın İran ve Suriye bölgesinde hızla yayılım gösteren örgütü, 1090 yılında Hazar Denizi'nin güneyinde bulunan Alamut gibi coğrafi olarak korunaklı ve zapt edilmesi güç kalelere yerleşip farklı din ve milletlerden önemli askerî ve siyasi şahsiyetlere yönelik yaptıkları hançerli suikastlarla tanınmışlardır (Devrimci, 2013:3-4). Devletin yönetim merkezi olan Alamut/Elemut aynı zamanda "*kartal yuvası*" anlamına gelmektedir. Bu yüzden Hasan Sabbah'a "*Şeyhu'l-cebel/Dağın Şeyhi*" de denilmektedir. Büyük Selçuklu Veziri Nizamü'l-Mülk, "*Siyâset-Name*" isimli ünlü eserinde; "*Haşhaşiler kadar İslam'a zarar veren bir başka kötünün olmadığı*" (Köymen, 2017, s. 139) belirtmiştir. Haşhaşiler, sadece Abbasi Halifeliği ve bunların o dönem koruyucusu durumundaki Büyük Selçuklu'yu hedef almamış aynı zamanda çıkarları ile çatışan Bizanslılar, Haçlılar, Moğollar hatta az sayıda da olsa Şii'leri de hedef alan saldırılar düzenlemişlerdir (Güldağı, 2014). Hatta Haçlı tarihlerinde "*kralların yaşamı ve ölümünü ellerinde tutan Dağın Şeyhi*" olarak tanımlanmışlardır (Türk, 2021, s. 241). Haşhaşiler, etkilerini ve topraklarını genişletmek için Sünni Abbasi halifeliğine ve koruyucusu Selçuklulara karşı Haçlılarla birlikte hareket etmişler, Suriye'nin Haçlıların eline geçmesini sağlamışlar ve kendileri de bu hizmetlerinin karşılığında istedikleri bölgelerdeki kalelere yerleşmişlerdir (Saygılı, 2020). Haşhaşiler için kesin bir dost ve düşman kavramı bulunmamaktadır ve tek kriter çıkarlarıdır.

Alamut Kalesi, Moğollar tarafından ele geçirildiğinde, Hülagü Han ile birlikte bulunan tarihçi Cuveynî'nin Alamut'taki kütüphanede bulup kısmen alıntılar yaparak kendi yazdığı tarih kitabına aktardığı bu eser "*Sergüzeşt-i Seyyidina*" ismiyle günümüze ulaşmış (Türk, 2021, s. 242) ve Haşhaşilerle ilgili nümüne gelen bir kısım anlatılara kaynaklık etmiştir.

Büyük Selçuklu Sultanları Melikşah, Berkyaruk ve Muhammed Tapar başta olmak üzere birçok defa Alamut Kalesi kuşatılmış ancak kale zapt edilememiştir. Nihayette Hülagü Han Alamut Kalesi'ni ele geçirip Haşhaşilerin son lideri 80 yaşındaki Rükneddin Hürşah Maymundiz'i idam etmiştir (Güldağı, 2014, s. 13). İslam dünyasının üzerine bir kâbus gibi çöken ve Anadolu'yu istila eden Moğolların, neredeyse 2 asır boyunca dehşet saçan Alamut kalesini yerle bir ederek fedailerini yok etmesi belki de tek faydalı yönleridir. Rükneddin'in neslinden geldiği iddia edilen Ağa Han'lar azınlık olarak günümüzde Hindistan'da İngilizlerin himayesinde varlıklarını sürdürmekte ve dünyanın en zengin insanları arasında yer almaktadırlar. Dedelerinin misyonunu çağımızda da sürdürerek Hindistan'da Müslümanlar karşısında İngiliz hâkimiyetini desteklemek üzere diplomatik misyon üstlenmişler ve dokunulmazlık kazanmışlardır (Tan ve Teber, 2021, s. 117). Dedesi Hasan Sabbah, Abbasi halifeliğinin koruyucusu Selçukluları nasıl suikastlarla hedefe koyduysa torunu III. Ağa Han da İngilizlerin talep ve yönlendirmesi ile 1. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin yanında yer alarak Osmanlı'ya yardıma gidecek olan Hint Müslümanlarına engel olmuş ve 1923'te hilafet ile ilgili TBMM'ye gönderdiği mektupla da kargaşa oluşturarak böylece İslam dünyasına son Bâtınî darbesini indirmiştir (Mercan, 2018). Şii İslam ve Haşhaşiler konusunda çok sayıda araştırma yapan Alman Tarihçi Heinz Halm, ilk Fatimi halifesi Mehdi'nin on birinci, bugünkü Ağa Han'ın kırk dokuzuncu imam olduğunu belirtmiştir (Türk, 2021, s. 242).

Dünyada 4 milyonu Hindistan, 1,5 milyonu İran, 900 bin Pakistan olmak üzere farklı ülkelerde toplamda 8 milyon İsmaili bulunduğu varsayılmaktadır. Asya'nın farklı yerlerinde

Ağa Han soyunun dışında Hasan Sabbah'ın soyundan geldiği iddiasında olan başka İsmailî imamları da bulunmaktadır (Ekinci, 2014). Tabloda Haşhaşilerin vesayet taraftarlığı ve ABD Yeşil Kuşak Projesine destek yönleri tarihsel dönemi içinde değerlendirildiğinden ilişkisiz olarak gösterilmişse de çağdaş yorumu olarak özellikle Ağa Hanlar dönemi ele alındığında İngiliz vesayetine girdikleri bilinmektedir (Günarlan, 2017, s.166).

Her ne kadar eleştirel yaklaşılsa da (Gür, 2023a, ss. 352-55) ünlü seyyah Marco Polo'nun anlatımıyla Sabbah'ın, örgüt elemanlarına haşhaş içirerek bağımlı hâle getirdiği, Alamut Kalesi'nde oluşturduğu sahte cennet vaadiyle bu kimselere siyasi suikastlar dahil istediği her şeyi yaptırdığı (Öztürk 2018, s. 178) ifade edilmiştir. “*Fedar*” olarak adlandırılan örgüt elemanları, “*mehdiyyet*” hususundaki kesin inançlarından ötürü cinayetler dahil işledikleri her fiili kutsal bir görev şuru ile yapmaktaydılar. Haşhaşilik inancının en önemli prensibi, Bâtınîliğin düşmanlarına hayat hakkı tanımamasıdır. Tartışmalı olmakla birlikte haşhaş etkisiyle oluşan halüsinasyonla güzel hayallere, yalancı cennete kavuşmak isteyen fedâiler, Sabbâh'ın verdiği suikast emirlerini kutsal bir vazife olarak addetmişlerdir (Öztürk, 2018, s. 179). Bu sebeplerden dolayı Sabbah Hareketi, zamanla Haşhaşî diye anılmaya başlamıştır. Günümüzde de kullanılmaya devam eden Avrupa dillerindeki suikastçı için kullanılan “*assassin*” sözcüğünün de buradan geldiği düşünülmektedir (Ekinci, 2014).

Genellikle tarihsel anlatılarda II. Hasan'ın yaptıkları kurucu lider olan I. Hasan Sabbah ile karıştırılmaktadır. Oysa Haşhaşilerin kurucu lideri Hasan Sabbah dinî bilgisi, hitabeti, cerbeze kabiliyeti, kişisel karizması ve yönetim disiplini ile kitleleri peşinden sürüklemeyi başarmıştır (Saygılı 2020). Selçuklu gibi dönemin büyük devletlerini istikrarsızlaştırarak büyük sorunlar oluşturmuş ve farklı bir lider profili olarak tarihte yerini almıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2016, ss. 58-59; Öz, 1997; Özeydin, 1997).

Sabbah aynı zamanda Batını tasallutuna karşı ehl-i sünnetin birliğini sağlamada Sünnî dünyanın önemli ve öncü alimlerinden olan İmam Gazali'nin çağdaşıdır. Bu yüzdendir ki Nizamü'l- Mülk'ün destekleri ile İmam Gazali Batınîlik örgütünün ifsad edici fikirlerini çürütmek için “*Fedaihu-Batınîyye*” adlı eserini yazmıştır. Ayrıca ünlü kelamcı Bâkîllânî de “*Keşfü Esrâri'l-Bâtınîyye*” kitabıyla gizemli Batınîliğin gerçek yapısına dikkat çekmiştir (Demir, 2020).

Haşhaşiler, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ı bir av dönüşü ziyafetinde zehirleyerek (Güladağı, 2014, s. 13) ve Vezir Nizam-ül-Mülkü (1092) de Ebu Tahir Arrani adlı Haşhaşî bir suikastçının zehirli hançeriyle öldürmüşlerdir. İmam Gazali ise 3 ayrı suikast girişiminden zor kurtulmuştur. İsfahan kadısı Ubeydullah el-Hatib (1109), Fatımi orduları başkomutanı El-Efdâl Şehinşâh (1121), Selçuklu veziri Muineddin Kaşi (1127), Abbasi halifesi Mustarşid (1134), Abbasi halifesi Râşid (1138), Irak Selçuklu Devleti hükümdarı Davud, Fatımi halifesi Amir (1130), Haşhaşilerin suikast düzenlediği diğer önemli devlet adamlarıdır. İki defa Haşhaşilerin suikast girişimine maruz kalan Selahaddin-i Eyyübi de ikincisinde ölümden kıl payı kurtulabilmiş ve fetihlerine devam edebilmek için Haşhaşilerle anlaşmak zorunda kalmıştır (Gür, 2023a, s. 359).

Haşhaşî lideri önemli bir devlet adamını öldürtmek istediğinde fedailerine “*Gidin ve filan kimseyi öldürün. Döndüğünüzde sizi meleklerim vasıtasıyla cennete göndereceğim. Eğer iş başında ölecek olursanız meleklerime sizi cennete götürmelerini emredeceğim.*” diyerek cennet vaadiyle motivasyon uygulamıştır (Saygılı, 2020).

Rokeach'ın “*kapalı dogmatik zihin*” ve Hoffer'in ise “*kesin inançlılar*” diye bahsettiği bir kişilik özelliğine sahip oldukları için örgüt elemanlarının büyük çoğunluğu gelen talimatlar üzerine örgütle ilişkisini diliyle reddetse bile kalben FETÖ'nün hipnotize alanından kurtulamamakta ve trans hâlini sürdürmektedirler. Aşırı inanmışlık ve mutlak adanmışlıktan

kaynaklı bu durum beyni uyuşturup akli düşünemez hâle getirdiği için siyasi erk ve çoğu yazar tarafından “*Haşhaşilik*” olarak nitelendirilmiştir (Gür, 2023a, s. 295).

Diyanet İşleri eski Başkanı Görmez, FETÖ’nün sapkın din anlayışının ortaya konulduğu Din İşleri Yüksek Kurulunun raporunu açıklarken “*Selçuklu döneminde Haşhaşiler, Osmanlı döneminde Kadızadeliler nasılsa bugün de FETÖ öyledir...*” (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2017) diyerek tarihsel sürece vurgu yapmış ve tarihteki her iki oluşumun da zamanının en büyük devletlerinden olan Selçuklu ve Osmanlı’yı dinî hassasiyetleri ve kısır tartışmaları kullanarak nasıl istikrarsızlaştırıp gerilettilerini belirtmiştir.

FETÖ’nün, Haşhaşiler örgütü ile benzerlikleri çok belirgindir. Haşhaşilerin, kontrol altına alamadıkları takdirde ileride suikast düzenlemeyi planladıkları siyaset adamları ve Sünni din alimlerinin en yakınına yerleştirdikleri ve yıllarca kendini gizleyerek sessizce beklettikleri adamlarının kendilerinin de öleceklerini bile bile zamanı gelince suikastlar işleme motivasyonları en belirgin özellikleridir (Saygılı, 2020). Bu durum, Haşhaşilerle benzerlik gösteren FETÖ’nün iddianamelerine de yansımıştır (Süt, 2016). 15 Temmuz’dan birkaç ay sonrasında bile Rusya’nın Ankara Büyükelçisi Andrey Karlov’un FETÖ elemanı olduğu belirlenen Ankara Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü’nde görevli polis memuru Mevlüt Mert Altıntaş tarafından bir resepsiyon sırasında öldürülmesi ve teslim olmayıp ölümü seçmesi bu ruh yapısının günümüz yansımalarından biridir (Budak, 2021).

FETÖ’ye ilham kaynağı olan Haşhaşilerin lideri olan Sabbah, düşman gördüğü devlet adamlarını örgüt elemanlarına öldürtürken, kendi canını korumak için 2 defa dışında 35 yıl boyunca Alamut’tan 6 yıl boyunca da inzivaya çekilip eserlerini yazdığı odasından dışarı çıkmadığı iddia edilmiştir (Tevfik ve Gülyüz, 2022, s. 20). FETÖ lideri de Pensilvanya’da kendisini korumaya almıştır.

Haşhaşi fedailer de FETÖ elemanları gibi amaçlarına ulaşabilmek için görevlendirildiği yerde yıllarca sabırla beklerler, yerel kültürü ve lehçelerine varıncaya kadar dil öğrenip hedefteki devlet adamlarının yakını olmak ve güvenini kazanmak adına uzun yıllar uğraşırlardı. Böylece her türlü fedakârlıkla güvenilir ve dürüst bir kişi gibi görüntü vererek saray hizmetkarlığına, Sultan ve devlet adamlarının özel korumalığına kadar yükselirler ve talimat gelinceye kadar sabırla rollerini oynamaya devam ederlerdi. Alamut suikastçılarından kurtulabilmek neredeyse imkânsız gibiydi, suikastlara karşı mümkünse dışarı çıkmamak dahil her türlü tedbiri alan devlet ileri gelenleri yine de hançer darbelerinden kurtulamamışlardır (Gür, 2023a, s. 351).

Tarih tekerrür etmekte ve bin yıl önce Sabbah’ın yetiştirip Selçuklu saraylarının en etkili konumlarına sızdırdığı suikastçı fedailer gibi FG de oluşturduğu ezoterik kült yapılanmasıyla yıllardır devletin kılcallarına yerleştirdiği, talimatlarını sorgusuz yerine getiren mankurtları eliyle kanlı bir darbeye yeltenmiştir (Bayraklı, 2016).

Gülen’in “*muhabbet fedailer*” ile Sabbah’ın “*ölüm fedailer*” arasında önemli psiko-teolojik benzerlikler bulunmaktadır. Her ikisinde de örgüt içinde katı kurallar hakimdir ve örgüt elamanının düşünmesine, araştırmasına ve sorgulamasına imkân verecek tüm ayrıntılar yasaklanarak örgütün inançsal öğretilerinden ve karizmatik liderin kutsi öngörülerinden müteşekkil steril bir ortam oluşturulmaktadır. Bu meyanda Sabbah, zahir değil batın ilminin önemli olduğu, batın ilmi için de bir imamın yol göstermesine ihtiyaç duyulduğu ve Allah’a (c.c) ancak kendisi vasıtasıyla ulaşabileceği iddiasıyla kafaları ve kalpleri karışmaması için fedailerine zahiri ilim öğrenmeyi yasaklamıştır. Aynı şekilde FETÖ elemanlarının da FG’nin kitapları ve vaazları haricinde farklı dinî kaynakları okumalarının ve dinlemelerinin FG tarafından yasaklanması birebir uyuşmaktadır. Sabbah gibi FG de bağlıları tarafından hakikatin tek doğru temsilcisi ve kurtuluşun tek anahtarı olarak kabul edilmektedir.

FETÖ bağlularının motivasyon için örgüt elemanlarının eylemlerinin doğru olduğuna inandırıldığı ve bu inanışlarının çevrelere de yansıtılmaya çalışıldığı (Demir 2019:6) düşünüldüğünde bu kapsamda dikte ettirilen yüce hedefler doğrultusunda çoğu zaman radikalleşerek şiddet eylemlerine başvurmaktan çekinmeyen Haşhaşilere çok benzediği gözden kaçırılmamalıdır.

Aradan geçen bin yıllık süreye rağmen takiye konusunda her iki örgütün böylesine benzeşmesi dikkat çekicidir. Aradaki tek fark modern çağımızda FETÖ'nün ileri teknoloji ile takiyeyi daha kolay ve daha fazla uygulayabilmesidir. Her iki yapı için de insanlar; kutsal ve karizmatik lidere mutlak itaat edip cenneti garantileyen “*adanmış ruhlar*”, itaat etmesi muhtemel olup ancak arafta olan “*kullanışlı ruhlar*” ve Müslüman olup olmamasına bakılmaksızın sorgulayan bir akla ve haksızlık karşısında titreyen bir kalbe sahip olduğu için öteki olan “*aldanmış ruhlar*” olmak üzere üçe ayrılırlar (Bayraklı, 2016). Kendilerinden olmayacaklarına inandıkları üçüncü gruba karşı tehdit, şantaj, yalan ve hile gibi yöntemlerle yıpratıcı bir yol izlenmekte ve ibadet etme şuuruyla onların önleri hukuksuz ve ahlaki olmayan yöntemlerle kesilirken büyük bir heyecanla kutsal liderin rızası ve cennet müjdesi beklenmektedir (Gür, 2023, s. 364).

Her iki örgüt de katı hiyerarşik ve hücreli yapılanma, karizmatik liderlik, istihbarat ve terör yapılanması, Mehdi/kurtarıcı iddiası, liderin lanetleme korkusu, suikastlar, amaca ulaşmak için her yolu mübahlaştırma, örgüte bağlılık ve sırları ifşa etmeme yemini, takiye, ezoterizm, heretizm, devleti ele geçirme, zihin kontrolü, liderin artıklarının kutsallaştırılması, gençlerin hedef seçilmesi gibi kırk alt başlığın otuzunda benzeşmektedir.

Kadiyanilik (Ahmediyye) ve FETÖ ile Benzerlikleri

Kadiyanilik; Mirza Gulâm Ahmed'in ismine izâfeten *Mirzâiyye* (Küçüköner, 2019, ss. 669-70), ortaya çıktığı yerleşim yerine nispetle *Kadiyaniyye* (Kamacı, 2022), 4 Kasım 1900'de yayımlanan bildiriyle Resulullah'ın (SAV) Ahmed ismine izafeten *Ahmediyye* adıyla ilân edilmiştir (Turan ve Yücedağ 2019). Bu tarihle birlikte hem hareket mensupları hem de Batılılar *Ahmediyye* adını kullanmışlardır (Küçüköner, 2019, s. 670). 1900 yılından itibaren İngiltere nüfus sicillerinde kendilerini “*Ahmediyye mezhebinde*” olarak tescil ettirdikleri de bildirilmiştir (Çam, 2019, s. 223). Müslüman dünyası ise bu isimlendirmenin Peygamberimizin (s.a.v) ismine değil de Gulâm Ahmed'in kendi ismine izafeten verildiğini vurgulayarak *Kâdiyâniyye*'yi kullanmayı uygun görmüş ve çağdaş mezhepler tarihi çalışmalarında da çoğunlukla bu isimlendirme yer almıştır (Fırlı, 2001, s. 137).

Müslüman araştırmacılara göre Kadiyanilik, İngilizler tarafından ortaya çıkarılan bir harekettir (Çam, 2019, s. 224). İngilizlerin Hindistan'ı sömürge yapmasından bir yıl sonra ortaya çıkan bu hareket, İngilizler tarafından desteklenmiştir. Mirza Gulam, Luziyana'da 1888'de, Allah'ın kendi bağlularından biat almasını ve yeni yapılanmaya gitmesini kendisine buyurduğunu (Küçüköner, 2019, s. 671), 1891 yılında yazdığı “*Feth-i İslâm*” adlı eserinde ise aldığı vahye göre Hazreti İsa'nın diğer peygamberler gibi tabii bir şekilde öldüğünü (Bulgar, 2011, ss. 6-9), 2 Kasım 1904 tarihinde Allah'ın kendisini Müslümanların ve Hristiyanların beklediği Mehdi/Mesih olarak gönderdiğini (Fırlı, 2001, s. 137) ve Hindular için de kutsal olan “*Krişna-Avatar*” olduğunu ilân etmiştir (Fırlı, 1986, s. 94; Fırlı, 2001, s. 138). Böylece Hindistan'daki tüm inanç toplulukları için öncü bir şahsiyet olduğu vurgusunu oluşturmaya çalışmıştır (Yıldırım, 2020, ss. 44-45). Müritleri “*Allah'tan aldığı vahiy*” ile onun iddialarını ispatladığını savunmaktadırlar (Paktürk, 2011, s. 13).

Gulam Ahmed'in müçtehit ve müceddidliği yanı sıra peygamber olduğu iddiaları da gündeme gelince müntesiplerden bir kısmı ayrılarak Lahor kolunu oluşturmuş ancak Kadiyan Kolu merkezî kol olarak devam etmiştir (Teber, 2018, ss. 195-197). Hatta bu duruma, Hindistan

ve Pakistan'daki Müslümanların XX. yüzyılın başlarından itibaren Kadiyanîlik inancından dolayı dinî ve siyasi sorunlarla karşılaştıklarını ve bu sorunların zamanla daha fazla büyüyerek daha karmaşık hâle geldiğini dile getiren Osmanlı matbuatından Tâhirü'l-Mevlevî ve Emir Mesud Bey'in makalelerinde dikkat çekilmiştir (Çam, 2019, s. 230). Lahor kolu, Gulam Ahmed'i müçtehit ve müceddid olarak tanır ancak peygamber olduğunu kabul etmezler. Ayrıca Kadiyan kolu Osmanlı ve Hilafete karşı İngilizlerin yanında yer alırken (Bulgur, 2011, s. 36) Lahor Kolu Osmanlı ve Hilafetin yanında yer almıştır. Hatta Lahor Kolunun kurucusu Mevlânâ Muhammed Ali Lahuri Osmanlı Hilafetini destekleyici iki risale yayınlamıştır. Bu yüzden Fığlalı Lahor kolunu Kadiyan kolundan ayrı görerek amaçlarının İslam'a hizmet etmek olduğunu belirtmiştir (Fığlalı, 1986, ss. 168-84).

Kadiyaniler, bir taraftan Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılarak bağımsızlaşmasında rol üstlenirken diğer taraftan Pakistan'ın kuruluşuyla birlikte yönetimde önemli mevkilere gelmişlerdir. Ancak özellikle Kādiyāni kolun kılıçla cihadı reddetmesi, Gulam'a biat etmeyenleri küfürle itham etmeleri, nübüvvet iddiası gibi ifrat fikirleri (Çam, 2019, s. 225) Müslüman halkı galeyana getirmiş, 1953 yılında başlayan ayaklanmalar ancak askerî müdahale ile bastırılabilmiş ve yargı devreye girmiştir (Gledhill, 1958). Lahor kolu, Gulam Ahmed'in fikirlerini tasavvufi sınırlar içerisinde konumlandırma gayreti içerisinde olarak (Küçüköner, 2020, s. 644) daha ılımlı ve mutedil fikirlere sahip olmakla birlikte (Turan ve Yücedağ, 2019, ss. 50-52) sonuçta Kadiyaniliğin hem Kadiyan hem de Lahor kolunun Pakistan Parlamentosu'nun 7 Eylül 1974'teki kararıyla "*İslâm dışı azınlık*" olarak gruplandırıldıklarına dair karar Anayasa'ya konulmuştur. 1982 senesinde ise Pakistan'da Cumhurbaşkanı General Ziyau'l-Hak'ın Kadiyanilerin inanışlarını günlük hayatta da yaşamalarını kısıtlamak için yeni bir kanun çıkarmasıyla namaz, oruç gibi ibadetleri yapmalarını kısıtlaması üzerine Kadiyan Halife, hilafetin fiili merkezini Londra'ya taşımıştır. Bu aşamadan sonra Kadiyaniler için diaspora dönemi başlamıştır (Küçüköner, 2020, s. 645). Böylece zaten mehdilik, nübüvvet ve cihadın yasaklanması eksenli teolojik farklılaşmalarının yanı sıra sosyolojik anlamda da toplumlarından kopmaya başlamışlardır (Hakyemez, 2014, s. 171).

Tüm bunların yanı sıra Gulam'a inanmayanların kafir sayılması, mehdilik, nübüvvet ve cihadın şekli gibi heretik görüşler hariç (Ünsal, 2016) İslâm'ın asli inanç esasları açısından Ehl-i Sünnet akaidine sahip oldukları kabul edilen Kādiyāniler, muamelat açısından da Hanefî fikhına tâbi olarak değerlendirilmiştir (Fığlalı, 1986, ss. 168-84). Kadiyanilik, doğduğu coğrafyadaki bazı Sünnî temsilcilerin senkretik ve eklektik bir eğilimle Şii geleneğin metodolojisine yaklaşmalarından etkilenmiştir. Bu bağlamda Gulam Ahmed'in inancını "*İlahi seçilmişlik*" üzerinden temellendirerek ilkelerini de bu esaslara göre belirlemesi, Şii geleneğin daha en başından itibaren Kadiyanilik Hareketinin üzerindeki etkisini ortaya çıkarmıştır (Küçüköner, 2022, ss. 9-10). Şîa'daki imâmet inancı, Mirza Ahmed'in görüşlerinde şârî olmayan nübüvvet anlayışına evrilmiştir (Ahmed, 2007, ss. 32-39; Ahmed ve Beşiruddin, 2013, s. 96). Tüm bunlara rağmen her ne kadar Şii ritüeller barındırsa da Mirza Gulam Ahmed'in genel olarak Şii geleneğe karşı bir duruş sergilediği kabul edilmiştir (Küçüköner, 2022, ss. 10-11). Bu yakınlığın Hint coğrafyasında Şii ve Sünni ritüellerin kesin ayrıma tabi tutulmadan geçirgenlik göstermesi ile ilişkili olabileceği vurgulanmıştır (Küçüköner, 2022, s. 20).

Başta Gulam Ahmed olmak üzere Kadiyaniler, zahiren sofu görünseler de İngilizlerin etkisine girmişler, İngiliz hükümetine karşı cihadı reddetmişlerdir (Küçüköner, 2022, s. 9) ve bu özellikleri ile Hindistan'da Müslümanlar arasında çok büyük bir fitneye yol açmışlardır. Hatta Hindular bile Kadiyanileri Müslümanlardan ayrı görmüş ve bir Hindu lideri "*Bize göre Kadiyaniler Müslümanlardan daha iyidir. Çünkü onların peygamberi buralıdır. Ve bütün mukaddes yerleri de bu topraklardadır*" (Saygılı, 2023) demiştir. Gulam Ahmed, bağlılarına mutlak itaati emretmiş ve "*sözüme ters düşen her hadis ya sahih değildir veya tahrif edilmiştir*"

(Saygılı, 2023) diyerek de söylediklerinin ve yaptıklarının sorgulanmamasını istemiştir. İngiliz Hükümetine bir sadakat mektubu hazırlayarak onlara sadakatle bağlı olduğunu sürekli dile getirmiş (Çağatay ve Çubukçu, 1985, s. 230) ve “*Şüphesiz bütün maddi ve manevi gücümüzle İngiliz Hükümetinin uğruna fedayız*” (Zahir ve Aytekin, 1985, s. 39) diyerek itaatini sunmuştur. Ayrıca Gulam Ahmed, “*Ben Mehdiyim ve İngiliz Hükümeti benim kılıcımdır*” diyerek İngilizlerle neden işbirliği yaptığını izah etmeye çalışmıştır (Saygılı, 2023). Sadece İngiliz Hükümetine itaat edilmesi gerektiğini, şayet itaat edilmezse Allah’a ve Peygamberine de itaat edilmemiş olunacağını (Zahir ve Aytekin, 1985, s. 40) ve İngilizlere karşı cihat yapılmasının dinen haram olduğunu (Doğan, 2018, s. 84) açıkça beyan etmiştir.

Kadiyaniliğin kuruluş aşamasından itibaren Britanya Kraliçesi tarafından Gulam Ahmed’e çeşitli unvan/ödüller verilerek Hintli Müslümanların temsilcisi olarak kabul edilmiş ve günümüzde de bu uygulama halen sürdürülmektedir (Bilen, 2020, s. 46). Pakistan’da faaliyetleri kısıtlanınca farklı coğrafyalara yönelen ve 2 milyon civarında oldukları tahmin edilen Kadiyaniler, günümüzde ağırlıklı olarak İngiltere başta olmak üzere dünyanın farklı coğrafyalarında varlıklarını sürdürmektedirler (Korkmaz, 2021, s. 274).

Günümüzde Kadiyaniliğin asli organizasyon merkezi İngiltere’dir ve İngiltere himayesinde devasa finans kurum ve kuruluşları ile elde ettikleri sermayelerle inançlarını kendi yayın organlarından dünyaya yaymaya devam etmektedirler (Turan ve Yücedağ, 2019, ss. 50-52). Oscar ödüllü ilk Müslüman aktör Mahershala Ali'nin, 1979 yılında Fizik alanında Nobel ödüllü ilk Müslüman bilim adamı Prof. Muhammed Abdüsselam'ın, dönemin Birleşmiş Milletler Adalet Divanı Başkanı Sir Zaferullah Han'ın Kadiyani olduğunu düşündüğümüzde İngilizlerin desteği ile uluslararası hakim güçlerin Kadiyanilere olan ilgisinin boyutu net olarak ortaya çıkmaktadır (Gür, 2023a, s. 383).

Başta İngilizler olmak üzere uluslararası güçlerin kontrolünde oldukları yönünde eleştirilen Kadiyaniler her ne kadar bunu reddetseler de “*Ben, bu hükümetin gerçek dostu olan bir ailedenim. Babam 1857 savaşında gücünün üzerinde hükümete yardım etmişti. Yani elli kişiyi elli at ile birlikte tam isyan vaktinde İngilizlere yardım için göndermişti. Büyük abim Mirza Gulam Kadir de isyan zamanı İngilizlere yardım etmiş ve İngilizlerin safında savaşmıştır...Ömrümün büyük bir kısmı İngiliz iktidarını teyid ve himaye ile geçmiştir. Dahası ben cihadın yasaklığına ve İngilizlere itaate dair o kadar çok kitap yazdım ki eğer bunlar bir araya getirilse, 50 dolap onlarla dolabilir... Daima, Müslümanların İngiliz Hükümeti'nin gerçek dostu olmaları, mehdi ve mesih gibi asılsız rivayetlerle ahmakların kalplerini bozan cihada sevk edici meselelerin gönüllerden silinmesi için çalıştım*” (Bulgar, 2011, s. 28) diyen Mirza Gulam Ahmet, aile boyu İngilizlere açık destek verdikleri ve Müslümanlara karşı İngilizlerin safında savaşmış oldukları yönünde açık itirafta bulunmuştur .

Hayattayken bağlılarına ilahi koruma altında oldukları için sürekli salgın hastalıklara karşı aşı olmanın gereksizliğini telkin ederken koleradan ölmesi, kendisine olan inancın sarsılmasına yol açmıştır. Zira bu konuda olduğu gibi ileriye dönük söyledikleri birçok husus tam tersi gerçekleşmiştir (Selvi ve Topcu, 2020, s. 193). Gulam Ahmed, 1908 yılında yakalandığı kolera hastalığının pençesinde acılar içinde kıvranmış ve Hindistan gazeteleri “*Sahtekâr Kadiyani Gulam Ahmed koleraya yakalandığında ağzından pislik geldi. Tuvalette def-i hacet için otururken öldü*” ifadeleri ile ölümünü bildirmişlerdir (Saygılı, 2023).

Kadiyaniler’de en önemli gelir kaynağı, beytülmal hissesi olarak inançları gereği verilmesi şart olan zekâtıdır. İkinci gelir kaynağı ise örgüt elemanlarının örgütün malî organizasyonuna düzenli olarak aylık gelirin on altıda birinin ödenmesi zorunluluğudur. Ayrıca bu mecburiyetin dışında örgüt elemanları, gelirin üçte birinden onda birine kadar kısmını örgütün finans fonlarına yatırmaları hususunda da fedakarlığa teşvik edilmektedir. Tüm

bunların ötesinde her Kadiyani'nin, ölümü sonrasında mal varlığının onda birini inancına aktarmak üzere vasiyet etmesi kural hâline getirilmiştir (Fırlalı, 2001, s. 139). FETÖ'de de benzer bir gelir kaynağı sistemi vardır ve bölgelerde toplanan paranın %10'u "Amerika öşürü" olarak mutlaka FETÖ lideri Gülen'e gönderilir (Fırat, 2020).

Mirza Gulam Ahmed, kendi ifadesiyle 1839 yılında dünyaya geldiğini beyan etse de oğlu Beşirüddin ve bazı Kadiyanilerce 1835'ten başlayan farklı tarihler zikredilmesi de (Kamacı, 2022) FG'nin doğum tarihi kargaşasını andırmaktadır (Gür, 2023, s. 27-28).

Kadiyaniler her şeye rağmen kripto yapılanmaları ile Pakistan bürokrasisinde günümüzde bile etkin olmayı sürdürmüşlerdir. Özellikle Pakistan'da 2017 Seçim Kanununda yapılan değişiklik maddesi içerisine adeta gömülmüş ve Kadiyaniler için "çaktırmadan" bürokrasideki etkinliklerini artırmaya yarayacak "yemin" değişikliği Pakistan'ın gündemine oturmuş ve kaos oluşturmuştur. Ancak fark edilip yemin metni yeniden düzenlenerek resmî gazetede yayınlanmasıyla Pakistan'da FETÖ benzeri bir yapılanma özelliği gösteren Kadiyanilerin ince hesaplarla sahneledikleri bir planı da amacına ulaşmamıştır (Osmanoğlu, 2017).

1857 Sipahi ayaklanması akabinde tamamen İngiliz sömürgesi olan Hindistan'da, Gulâm Ahmed'in Müslümanlara karşı uygulanan baskı ve zulme karşı bir başkaldırı gibi değerlendirilen yazıları ve kitapları ile CIA destekli FETÖ'nün Erzurum'daki Komünizmle Mücadele Derneği kurulmasına öncülük etmesi ve vaazlarında, kitaplarında dinsizliğe karşı İslâm'ı savunan bir porte çizmesi her iki örgütün kuruluş aşamasında ciddi bir benzerlik oluşturmaktadır. Ayrıca cihadı sadece nefisle mücadeleye indirgemeleri, İngiliz ve Amerikalılara karşı mücadele yürütmenin uygun olmadığı fikirleri, devlet kurumlarına eleman yerleştirmeleri diğer benzerliklerdir (Gür, 2023, s. 385). Her iki uluslararası örgütsel yapının da akaid ve muamelat alanında sözde Ehl-i Sunnet'e sadakat söylemlerine (Ünsal, 2016) rağmen özde ise İslâm'ı tahrif eden gayr-i İslami eylemlere sahip olmaları, sömürgeci güçleri olumlama ve onların gücüne boyun eğme gibi özellikler her iki hareketin diğer ortak özellikleridir. Nitekim Mirza Gulâm, adalet ve iyilik yıldızı olarak gördüğü İngiltere Kraliçesi'nin duacısı olduğuna ve İngilizlere bağlılığını dile getirdiğine yönelik iki kitap yazmıştır (Gür, 2023, s. 385). Benzer şekilde FETÖ'nün uluslararası arenada önünü açan (Hikmet, 2008, s. 120) Papa II. Jean Paul'le 1998 yılında görüşüp bağlılık mektubu sunması ve "*İnanmış bir insanın Batı karşısında, Batı'yla entegrasyon karşısında, Amerika'yla entegrasyon karşısında olması katiyen düşünülemez*" (Akyıldız, 2019, s. 51) ifadeleri ile ABD'nin gücünü kutsaması ciddi benzerlik göstermektedir.

Diğer taraftan FETÖ, insanları hakiki dinî inanış ve yaşayışından koparıp "*ılımlı paralel dinler*" oluşturmak ve bu şekilde yayıldıkları ülkelerde ABD çıkarlarına ters düşen toplumsal iradelerin ortaya çıkışını engelleyip tüm alanlarda küreselleşmeye ortam hazırlarken (Çalışkan ve Tekin, 2019); Kadiyaniler de İngiliz hakimiyeti üzerinden buldukları coğrafyalarda Müslümanları pasivize ederek bu amaca hizmet etmişlerdir.

FETÖ ile Kadiyanilik, içinden çıktıkları teolojik ana akımdan farklılaşan ve zamanla yabancılaşan sosyo-politik öğretileri yönüyle benzeşmektedirler. Her iki hareketin de kuruluş ve gelişim seyirleri, teolojik öğretileri, yapılanmaları, metodolojik yaklaşımları, ulusal ve küresel ölçekli politik söylemleri ve faaliyetleri, hedefleri ve uyguladıkları stratejileri açısından benzerlikleri dikkat çekicidir Her iki yapı da yerelden çıkıp uluslararası güç merkezi olmuşlardır.

Kadiyaniliğin kutsal lideri Gulam Ahmed, Allah'ın kendisini Müslümanların ve Hristiyanların beklediği Mehdî/Mesih olarak gönderdiğini beyan ederken (Fırlalı, 2001, s. 137); Mesih olduğu algısıyla bağlıları tarafından "*kurtarıcı*" ve "*kâinat imami*" olarak atfedilen

hususiyetleriyle Gülen de, ezoterik ve dinî kült inanç karmasından bizzat beslenmektedir. FETÖ lideri Gülen de tıpkı Gulâm Ahmed gibi hareket mensuplarınca kültleştirilmiş bir kişiliktir (Ünsal, 2016). Nitekim ezoterik ve dinî kült özellikli yapılanmaların genelinde olduğu üzere Gülen'e de mistik özellikler yüklenip eylem ve söylemleri sorgulanamaz ve tartışılmaz hâle getirilerek mutlak güce kavuşturulmaktadır (Kaymal, 2019, s. 125). Bağlıları tarafından kutsal karizmatik lider Mehdi/Mesih olarak görülen Gülen'in son kurtarıcı olarak Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki birliği sağlayarak kötülüğü bertaraf edip dünya hakimiyetini sağlayacağına inanılmaktadır (Özdalga, 2006, ss. 255-75). Bu yüzden 1980'li yılların başından itibaren ABD güdümüne giren ve 1991'de Orta Asya'ya açılmasıyla güç kazanan (Demir, 2018) FETÖ'nün neden sürekli Mesihîyet vurgusu yaptığı daha iyi anlaşılmaktadır.

Kadiyanilik ve FETÖ arasındaki benzerliklerden biri de yayımcı politikası ve küresel ölçekte faaliyetleridir. Kendi internet sitelerindeki bilgiye göre Kadiyan Ahmedîleri'nin faaliyet gösterdikleri ülkelerin sayısı 207, dünyadaki merkez sayıları 1869, farklı dillerde neşrettikleri Kur'an-ı Kerîm meallerinin sayısı 69 olduğu gibi 23 ülkede "*Humanity First*" isimli acil insani yardım teşkilatı, 55 ülkede 650 dispanser, 12 ülkede 36 hastane, 11 ülkede 505 eğitim kurum/kuruluşu, dünyada 16.000 civarında cami ve sadece Afrika'da 8 matbaa ile uluslararası devasa bir teşkilatlanmaları mevcuttur (Kaplan, 2017). Ayrıca "*Maneviyat*" isiminde Türkçe dergi de yayımlayan örgütün farklı dillerde yayın yapan "*Muslim Television Ahmediyya International*" isimli bir TV kanalı da bulunmaktadır (Ünsal, 2016). FETÖ'nün "*ılımlı İslam*" maskesiyle yurt dışında desteklenmesi ve hızlı bir yayılım göstermesi (MIT Müsteşarlığı, 2017, s. 14), dil öğretim/yurt/dershane/üniversiteye yönelik eğitim kurumları, STK, basın-yayın ve finans işletmeleri gibi farklı faaliyet kollarıyla yaklaşık 170 ülkede faaliyet göstermesi ve her iki hareketinde yönetim merkezlerinin ABD ve Avrupa olması dikkat çekicidir (Gür, 2023, ss. 386-387).

Her iki örgütün de global ölçekte demokratik, hoşgörülü, ılımlı, yardımsever, barışçıl, dinler arası diyalog taraftarı olarak algı oluşturmaları bir başka benzerlik yönlerini oluşturmaktadır. Her iki örgüt de sayılan bu özellikleri meşruiyet zemini oluşturmak için kullanılmaktadırlar. İletişim ve diyalogun, kendi öğreti ve yaşam tarzlarını başkalarına transfer etmede etkili bir yöntem olduğu (Larson, 1996, s. 190) ve ötekini ele geçirebilmek için diyalog ve misyonun önemli katalizör işlevi gördüğü (Aydın, 2002, ss. 17-48; Knitter ve Aydın, 2002, ss. 82-85) düşüncesinden hareketle hedeflerine ulaşmak için söz konusu olumlu özelliklerin araçsallaştırıldığı anlaşılmaktadır.

Konvansiyonel dönemin Kadiyaniliği ile bilgi çağının FETÖ'sü ele alındığında, her iki yapının da şaşırtıcı derecede benzer olduğu görülmektedir. Dinî söylemleri kullanan her iki yapının da Batı dünyasına sempatik görünen eylem ve söylemlerle yola çıktıkları, toplumsal tabana ve uluslararası arenaya yayılmak için de benzer yöntemleri kullandıkları dikkat çekmektedir. Dünyaya yayılmış eğitim, sağlık, finans, basın-yayın, yardım ve STK'lar gibi farklı kollarındaki faaliyetleri ile öne çıkmaktadırlar. Diğer taraftan her iki harekette de Batı'ya karşı eleştirel dilden uzak durma ve Batı değerlerine sadakatle bağlılık ve sapkınlık derecesindeki itaat gösterileri dikkatle değerlendirildiğinde coğrafyamızdaki güncel Mesihîyet/Mehdiyyet hareketi olan FETÖ'cülüğün Kadiyaniliğin yeni ve daha profesyonel bir sürümü olduğu dikkat çekmektedir (Gür, 2023, s. 387). FETÖ örneğinde olduğu gibi, Batı istihbaratının da gücünü ve desteğini arkasına alarak güçlenen ve yayılan bazı teolojik yapılanmaların, sureti haktan görünerek insanları sahil İslami inanç esaslarından uzaklaştırıp "*ılımlı İslam*" söylemiyle "*Hristiyanvari Müslüman*" hâline getirmeye çalıştıkları görülmektedir (Aktaş, 2018).

Papalık misyonu ile "*Dinler arası diyalog*" planı çerçevesinde "*biz diyalog ile birçok Hristiyan'ı kazandık*" diyerek Hristiyanları İslam'a ısındıracaklarını söyleyen FETÖ gibi

Kadiyaniler de aynı kavramları kullanmışlardır (Gür, 2023, ss. 387).

Sonuç

Açık kaynaklardan elde edilen sistematik bakış açısıyla gerek Sünni gerekse Şii olsun dinî söylemle özdeşleştirilen kutsal lidere mutlak itaat, amaca giden her yolu mübah kabul etme, şiddet ve kaos oluşturma yönüyle FETÖ, Haşhaşiler ile bariz benzer özellikler gösterirken; Mesihlik anlayışı, senkretizm, uluslararası yayılım politikası ve güce yaslanma yönleriyle de Kadiyanilik ile benzerlik göstermektedir. FETÖ, Şiiliğin alt kollarından Nizari İsmaililiğin dönemselsel temsilcisi olan Haşhaşilerle kırk alt başlığın otuzunda benzerlik gösterirken; Sünni Hanefî olarak kabul edilen Kadiyanilik ile de yirmi sekiz alt başlıkta benzerlik göstermektedir. Bu durum Şii ve Sünni gibi tamamen farklı iki mezhepsel akımın FETÖ'ye kaynaklık etmede farklılık göstermediğini, sadece bazı alt başlıkların bazı hareketlerde daha baskın olduğunu düşündürmektedir.

Çalışma, dinî bir kült yapı olarak başlayan ancak zamanla şiddet ve terör eylemlerini dahi meşrulaştırabilen farklı coğrafyalarda ve dinlerdeki kült örgütlerin motivasyon kaynaklarının ve birbirlerine olan benzerliklerinin dikkat çekici olduğunu göstermiştir. Farklı coğrafya ve sosyokültürel ortamlarda olmalarına rağmen 50 yıllık bir FETÖ örgütünün bin yıllık Şii Haşhaşilerle ve yüz elli yıllık Sünni Kadiyanilerle böylesine benzerlik göstermesi dikkat çekici olduğu gibi aynı zamanda tarihte yer alan örgütsel yapıların gelecekteki örgütsel oluşumlara ilham kaynağı, fikirselsel altyapı ve hiyerarşik yapılanma modeli oluşturduğunu düşündürmektedir. Unutulmamalıdır ki gerekli tedbirler alınmadığı takdirde FETÖ de yurtiçinde kısmen gerilemekle birlikte dinamik yapısıyla uluslararası varlığını sürdürürken yeni kült örgütlenmelere de ilham kaynağı oluşturabilme potansiyeline sahiptir.

Bu yüzden dinî kült gruplar da dahil olmak üzere dinî veya seküler tüm grupların, devlet denetiminde şeffaf ve hesap verebilir bir yapılanma çerçevesinde kalmaları için gerekli düzenlemelerin yapılması, FETÖ gibi örgütlerin motivasyon kaynaklarının ve legal görünüm arkasındaki illegal yapılanmalarının çözümlenmesinin toplumsal gelecek açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ahmed, M. M. B. (2013). *Ahmediyete Davet-Davet'ül Emir* (H. Abdulgaffar, çev.). İstanbul: İslam International Publications Limited.
- Ahmed, M. G. (2007). *Blessings of Prayer*. London: Islam International Publications Ltd.
- Aksoy, T. (2017). FETÖ'nün uluslararası kodları cemaatten terör örgütlüğüne. *Eskiye*ni (34): 233-36.
- Aktaş, İ. (2018). Modernistlerle hurafeciler arasında kaybolan İslam inancı. <https://fikirnamedergi.com/2018/06/modernistlerle-hurafeciler-arasinda-kaybolan-islam-inanci/>.
- Akyıldız, Y. (2019). Sömürgecinin gücü modern devşirmeler ve döne
- kler. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* (71): 44-56.
- Aydın, M. (2002). Dinlerarası diyalog yeni bir misyon yöntemi mi? - Kurumsal ve bireysel diyalog faaliyetleri üzerine bir değerlendirme. *İslamiyat (V)*: 30-42.
- Aydın, M. (2017). *FETÖ'nün uluslararası kodları: Cemaatten terör örgütlüğüne*. Ankara: Eskiye
- ni Yayınları.
- Bardakçı, M. (2014). "Haşhaşilik sadece haşhaştan ve suikastten ibaret değil". <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/913840-hashasilik-sadece-hashastan-ve-suikastten-ibaret-degil>.
- Başdemir, H. Y. (2016). Ezoterik grupların epistemolojisi. *Liberal Düşünce Dergisi* (83): 75-90.

- Bayraklı, E. (2016). Modern çağın Haşhaşileri. <https://www.setav.org/modern-cagin-hashasileri/>.
- Bergson, H. (2004). *Ahlakın ve dinin iki kaynağı*. (M. M. Yakupoğlu, çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bilen, O. (2020). FETÖ: 15 Temmuz darbe girişiminin faili ve yeniçağ dini spiritüalizmin temsilcisi vesayetçi bir zihniyete dair çözümler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* (20): 31-66.
- Braudel, F. ve Mehmet, A. K. (2001). *Uygarlıkların grameri*. (M.A. Kılıçbay, (çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Budak, C.M. (2021). Büyükelçi Karlov Suikastının üzerinden 5 yıl geçti. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/buyukelci-karlov-suikastinin-uzerinden-5-yil-gecti/2450826>.
- Bulgur, D. (2011). Kadiyanilik. *Şarkiyat Mecmuası* (13): 1-38.
- Çağatay, N. ve Çubukçu İ. A. (1985). *İslâm mezhepleri tarihi/1*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Çalışkan, E. ve Tekin, T. (2019). Ajan tarikatlar birbirinin kopyası. <https://www.yeniasir.com.tr/gundem/2019/07/17/ajan-tarikatlar-birbirinin-kopyasi>.
- Çam, S. (2019). *Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş sürecinde mezhep tartışmaları*. Doktora Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Dalkıran, S. (2020). Uyguladıkları prensipler bakımından Nizari-İsmaililer ve FETÖ benzeşmesi. *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi* (10): 97-128.
- Demir, H. (2017). *Gülen örgütü. Ezoterik bir kült cemaatin radikalleşmesi*. Ankara: Anadolu Ay Yayınları.
- Demir, H. (2018). Dış politikada Evanjelizmi bilmek neden önemli?. <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/hilmi-demir/dis-politikada-evanjelizmi-bilmek-neden-onemli-604934>.
- Demir, H. (2019). *Radikal/Yıkıcı kült gruplar: Kavram ve teorik bir çerçeve*. Ankara: TEPAV Değerlendirme Raporu.
- Demir, H. (2020). Selçukluların Bâtınilerle mücadelesi. <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/hilmi-demir/selcuklularin-batinilerle-mucadelesi-615164>.
- Devrimci, A. N. (2013). *Dağların Şeyhi Hasan Sabbah*. Konya: Mola Kitap.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. (2017). *Kendi dilinden FETÖ: Örgütlü bir din istismarı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2016). Dini istismar hareketi FETÖ/PDY. *Olağanüstü Din Şurası Kararları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Doğan, Y. (2018). *Kadiyanilik ve Gulam Ahmed'in dini-siyasi iddiaları*. Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Ekinci, T. B. (2014). Haşhaşilerin dünü ve bugünü. <https://www.ekrembugraekinci.com>
- Fedayi, C. (2016). Ahmet Özsoy: 28 Şubat'tan 15 Temmuz'a. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler* 2(2) :5-15.
- Fırlı, E.R. (1986). *Kadiyânîlik (Ahmediyye Mezhebi)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Fırlı, E. R. (2001). Kadiyanilik. *İslam Ansiklopedisi*. C. 24. İstanbul: TDV. Yayınları, 137-139.
- Fırlı, H. (2020). "Mustafa Akış, Fetö'nün Yapılanmasını İlk Kez Açıklanan Detaylarla Anlattı." https://www.youtube.com/watch?v=fy7xCPx4Ddg&ab_channel=CNNT%C3%99CRK
- Gledhill, A. (1958). An analysis of the munir report: A critical study of the Punjab Disturbances

- Inquiry Report. *International Affairs* 34(3): 399-400.
- Güladağı, M. (2014). Hasan Sabbah ve Modern Haşhaşiler. *Genç Birikim*, 11-15.
- Günarşlan, H. (2017). *Ağa Hanlar ve günümüzdeki faaliyetleri*. Doktora Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gür, A. (2023a). *Vaizlikten teröristliğe bir ihanetin portresi Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ/PDY)*. 1. bs. Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Gür, A. (2023b). Fetullahçı Terör Örgütünün (FETÖ) Hristiyan örgütlerle benzerlikleri: Karşılaştırmalı sistematik bir değerlendirme. *Adam Academy Journal of Social Sciences*. DOI: 10.31679/adamakademi.1267814 (Basımda).
- Gür, A. (2023c). FETÖ ve Aum Shinrikyo örneğinde ılımlı dini hareketten terör örgütüne dönüşüm: Sistematik bir değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Basımda).
- Hakyemez, C. (2014). Tekke ve zaviyeler kanunu çerçevesinde Alevilik-Bektaşılık". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13(25): 161-74.
- Hikmet, E. (2008). *Himmeti milleti olan insan M. Fethullah Gülen*. İzmir: Işık Yayınları.
- Kamacı, K. (2022). "Kadiyanilik ve FETÖ benzerliği". <https://www.oncevatan.com.tr/kadiyanilik-ve-feto-benzerligi-makale,54532.html>.
- Kaplan, H. (2017). "FETÖ'nün atası Kadiyaniler". <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hilalkaplan/2017/08/04/fetonun-atasi-kadiynler>.
- Kaymal, C. (2019). *Cemaatten darbeci bir harekete dönüşümün serüveni: Gülen hareketinin analizi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- Knitter, P.F. ve Aydın M. (çev.). (2002). Diyalog ve misyon. *İslamiyat Dergisi* 5(3): 82-85.
- Korkmaz, S. (2021). Hasan Onat'ın Şiilik araştırmaları üzerine değerlendirmeler. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 14(1): 264-80.
- Köymen, M. A. (2017). *Nizamu'l-Mülk Siyâset-Nâme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Küçüköner, H. R. (2019). Kadiyâniliğin isim ve içerik bakımından kendisini konumlandırma problemi. *Şarkiyat* 11(2): 669-83.
- Küçüköner, H. R. (2020). Mormon bakış açısından Ahmedilik: Garth Jones ve onun "İslam'ın Ahmedileri: Bir Mormon karşılaştırması ve perspektifi" makalesine dair değerlendirme ve tercüme. *Şarkiyat* 12(3): 642-88.
- Küçüköner, H. R. (2022). Ahmediler'de Şii söylem: Muharrem Ayı ve Hz. Hüseyin'in yüce konumu" isimli cuma hutbesi örneği. *Turkish Journal of Shiite Studies* 4(1): 7-32.
- Larson, W. F. (1996). Critical contextualization and Muslim conversion. *International Journal of Frontier Missions* 13(4): 189-91.
- Mercan, S. (2018). "Son hilafette dış etki ve iç siyaset". içinde 3. *Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Kitabı*, editör Çiftçi H. ve Adılbekova K. Mardin: Institution Of Economic Development And Social Researches Publication.
- Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı. (2017). *Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı Tarafından TBMM Darbe Girişimi Meclis Araştırma Komisyonuna Sunulan Rapor. Bilgilendirme Raporu*.
- Milli Güvenlik Kurulu. (2016). 20 Temmuz 2016 tarihli Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı.
- Nelson, J. M. (2009). *Psychology, religion, and spirituality*. New York: Springer Science & Business Media.
- Osmanoğlu, M. (2017). Pakistan'ın kripto gayri müslimleri: Kadiyaniler. <http://www.mucerret.com/yazarlar/pakistanin-kripto-gayri-muslimleri-kadiyaniler/>.
- Öz, M. (1997). Haşîşiyye. *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 418-419.
- Özaydın, A. (1997). Hasan Sabbah. *İslam ansiklopedisi*. İstanbul: TDV. Yayınları, C. XVI, 347-350.

- Özben, M. (2016). McCemaat ve Yeni Dini Hareketten (YDH) terör örgütüne: FETÖ”. *Muhafazakâr Düşünce* 49: 167-81.
- Özdağ, E. (2006). *İslamcılığın Türkiye seyri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, H. (2018). FETÖ üzerine bir analiz. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (15): 175-91.
- Paktürk, Ş. (2011). Müslüman Ahmediye Cemaatini tanıyalım. *Maneviyat Dergisi* (1): 13-16.
- Saygılı, S. (2020). Dünyanın ilk cinayet örgütünü kuran adam: Hasan Sabbah. <https://www.fikriyat.com/yazarlar/sefasaygili/2020/10/14/dunyaninilkcinayetorgutunu-kuran-adam-hasan-sabbah>.
- Saygılı, S. (2023). Mirza Gulam Ahmed Kadiyani. <https://www.fikriyat.com/yazarlar/sefasaygili/2023/03/31/mirza-gulam-ahmed-kadiyani>.
- Selvi, H. ve Topcu U. (2020). Protestan misyonerlerin gözünden 20. yüzyılın başında Hindistan’da İslami reform ve misyonerlik. *Gazi Akademik Bakış* 14(27): 175-202.
- Sert, A., Demir C. ve Avcı E. (2020). Strateji, örgütlenme ve motivasyonuyla kendine özgü bir terörist örgüt: FETÖ. *Güvenlik Bilimleri Dergisi International Security Congress Special Issue*: 1-28.
- Süt, Ö. (2016). FETÖ’nün ‘Haşhaşi’ benzerliği iddianamede. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/fetonun-hashasi-benzerligi-iddianamede/692261>.
- Tan, M. ve Teber, Ö.F. (2021). Gelenekselden moderne geçiş sürecinde İsmaililik: Ağa Hanlar Dönemi. *TARR: Turkish Academic Research Review = Türk Akademik Araştırmalar Dergisi* 8(4): 107-124.
- Teber, Ö.F. (2018). Mehdilik inancı temelinde oluşan geç dönem mezhepleri. *İslam Mezhepleri Tarihi*, Ed. Mehmet Ali Büyükkara. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, s. 190-207.
- Tevfik, E. M. ve Güleriyüz, S. (2022). *Hasan Sabbah*. İstanbul: Mai Yayınevi.
- Turan, A. ve Yücedağ, A. (2019). *Küresel düzende İngiltere etkisi ve İngiltere’nin İslam politikası*. sdam.org.tr.
- Türk, K. (2021). Haşhaşiler: Gizli bir örgütün tarihi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 8(1): 241-45.
- Uysal, K. (2020). “Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) darbe teşebbüsü”. ss. 1-9 içinde *İhanet ve Diriliş 15 Temmuz ve Milli Birlik Paneli*. Ankara: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınları.
- Ünsal, H. (2016). Gülen ve Gulâm ya da FETÖ ve Kâdiyânîlik. <https://www.star.com.tr/acik-gorus/gulen-ve-gulam-ya-da-feto-ve-kadiyan-eelik-haber-1142547/>.
- Yıldırım, Y. (2020). Toplumsal güçlerin ve sosyolojinin açmazında evrensel dinlerde beklenen kurtarıcı inancı. *Sosyologca* 10 (20): 28-49.
- Yörük, Y. Z. (1926). Ebû'l-Fetih Şehrestânî. *Dârül-Funûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası* 2/5(6): 259.
- Zahir, İ. İ. ve AYTEKİN, A. (1985). *İslam dünyasında İngiliz emperyalizmi: Kadiyanilik*. İstanbul: Ebru Yayınları.